

zicije atribut tonski od svoje imenice ne rastavlja, kao što se tako ni ime ne rastavlja od prezimena, to je nužno, da se početak stiha tonski izjednači sa svršetkom, pa nam deseti stih daje opet novu kadencu.

Za živi govor misli gramatička nam analiza ne daje upute, premda nam u shvaćanju smisla može pomoći. Problem zamršenih odnosa govornih dijelova formulira Gavella ovako: »Svako raščlanjivanje govornih nizova ne smije se zadovoljiti pukom gramatičkom analizom, nego mora nastojati da pronađe onu živu liniju, kojom se kreće govorna intencija, koja i u običnom životu u sebi spaja unakrsne nizove, već prema danoj situaciji lica, koje govori, i njegova intimnog odnosa prema izrečenom sadržaju, te unosi u tu liniju sasvim specifično isticanje ili zanemarivanje pojedinih govornih elemenata.« Stanislavski piše u svom »Sistemu«: (Beograd, 1945., s ruskog preveo Milan Đoković): »Glumac mora sve učiti iz početka: kako se hoda, kako se govori i t. d.« I zaista, kad pogledamo oko sebe, kako je mali broj ljudi, koji se skladno kreću i hodaju, unatoč tome naoko jednostavnom radu tijela, i poredimo to sa složenošću funkcije govora, vidjet ćemo, koliko nastojanja i napora iziskuje rad na usavršavanju govora.

O PISANJU STRANIH IMENA

Dalibor Brozović

Već sam se nekoliko puta osvrtao na pisanje stranih imena¹ i ne mislim opet o tom veoma jasnom pitanju pisati — ono je uostalom u načelu dobro riješeno u nacrtu novog pravopisa. Ne znamo još doduše, kako će to izgledati u praksi, zasad vidimo samo, da su zagrebačke novine počele donositi u zagradama izgovor već sada, dok još novi pravopis nije ni gotov ni obvezatan, a beogradske ne donose u zagradama izvornog pisanja, niti kada se tiskaju latinicom. Uostalom — ni zagrebačka »Borba« ne smatra još, da bi morala bar tako postupati.

Ne mislim dakle pisati o pisanju stranih imena; namjeravam samo ispraviti ili nadopuniti različite tvrdnje iz članka »Audiatur et altera pars« u Jeziku VI/4, str. 116.—24. Pisac Fran Tućan apostrofirao je prof. Hamma i mene, pa nakon odgovora prof. Hamma u 5. prošlogodišnjem broju dodajem i ja nekoliko redaka po redosljedu Tućanova izlaganja.

1. F. T. mi zamjera, što sam iznio, kako je Isidora Sekulić ime otočja *Tristan da Cunha* krivo transkribirala *Tristan da Kunha*. On dodaje, da je izgovor *da Kunja*, koji sam ja tražio, *portugalski* izgovor za ime tog

¹ Više puta u člancima o pravopisu, objavljenima u raznim časopisima i novinama, a dvaput sam pisao i samo o tome problemu (Vjesnik 16. X. 1952. i Vjesnik u srijedu 6. X. 1954).

britanskog teritorija, a da Sekulička u prijevodu piše *d'Akunha* i da u Poovu romanu stoji *d'Acunha*. Ispada dakle, da ja podmećem portugalski izgovor za engleski i da sâm krivo pišem. Ali činjenice su ove:

Izgovor *da Kunja* nije samo portugalski (Portugalac je otoke otkrio), nego i engleski,² i pisanje *d'Acunha* nije ispravno (*da* odgovara francuskom i španjolskom *de la*, no član *a*, koji odgovara franc. i španj. *la*, dekompozicijom je prilijepljen imenu. To je čest lingvistički fenomen kod toponimâ, osobito romanskih). Ja sam dakle ispravio nepravilan³ Poov i Sekuličkin oblik, što nema veze s transkripcijom, jer je tu važna samo transkripcija digrama *nh*: *k* i *nh* ne spadaju skupa, nego ili *c* i *nh* ili *k* i *nj*.

Prema tome je F. T. krivo prikazao stvari i skrenuo diskusiju u sporednom pravcu, a da ustvari nikakav protuargument nije iznio.

2. F. T. tvrdi, da je velika zabluda argument dra. Zoričića, kako svi narodi, što pišu latinicom, pišu strana imena izvorno (str. 118.). F. T. ima, ako ćemo biti cjepidlake, pravo utoliko, što *jedan* narod zaista ne piše tako. To su Litavci.⁴ Evo primjera: E. De Amičis, Dž. Sviftas, T. Mickievičius, Š. Pero, V. Tekerejus, Š. Brontë, O. Balzakas, M. Andersen-Nekse, Č. Dikensas, E. Hemingvejus i slični kurioziteti. Možda bi i Litavci s malo truda mogli izbjeći ovakva iskrivljavanja, no njih na to nagoni *njihov* jezik — bez ovakva nominativnoga nastavka ne bi mogli sklanjati (genitivi: Amičies, Svifto, Nekses, Hemingvejaus, Mickievičiaus i t. d.). Ali *naš* jezik to ne zahtijeva, Hrvati mogu isto kao Slovenci, Česi, Poljaci, Slovaci i Lužički Srbi deklinirati ta imena i originalno napisana, bez nastavka. Ne vidim baš nikakva razloga, zašto bismo za volju čijeg privatnog ukusa postupali drukčije, nego na pr. Slovenci. Meni se na pr. privatno ne sviđa, kad na litavskoj knjizi vidim »D. Čosičius: Sauletekis toli« (= Daleko je sunce), ali i ne pada mi na pamet, da pokušam uvjeriti Litavce, kako to oni ne bi smjeli tako pisati. No kud da se mi kod tolikog svijeta, što piše latinicom, ugledamo baš u Litavce, koliko god taj mali i nama čak srodni narod bio inače simpatičan. A što se tiče ostalih naroda, pišu svi strana imena izvorno, bez obzira, da li su im pravopis i grafija fonetski (točnije fonološki, ni mi ne pišemo fonetski⁵) ili ne. Dr. Zoričić je dakle bio u pravu. Htjeli su doduše i Turci s uvođenjem latinice i fonetskog pravopisa uvesti i transkripciju stranih imena, ali odustadoše. S dobra razloga.

² Najlakše je to provjeriti u *The Encyclopaedia Americana* (trīs-tān dā kooñ-yā).

³ Engleske i američke enciklopedije navode obično samo pravilan oblik (*da Cunha*), ali na pr. *British Universities Encyclopaedia* dodaje »sometimes erroneously *d'Acunha*« (=katkad pogrešno *d'Acunha*).

⁴ Letonci imaju sličnu, ali sasvim osobitu praksu.

⁵ Da nam je pravopis fonetski u pravom smislu, imali bismo 4 *n* (*dan*, *invalid*, *Stanko*, *opančar*), znak za vokalno *r* i t. d.

3. Talijani pišu *nailon*, a ne *nylon*, i F. T. nas time pokušava uvjeriti, kako i drugi narodi transkribiraju (str. 118.). Ali *najlon* nije vlastito ime ni grada ni rijeke ni čovjeka, to je opća imenica, obična riječ, što je ušla u naš rječnik, mora se dakle vladati kao svaka druga naša riječ, mora biti pisana našim pravopisom, a tako je i kod Talijana. I vlastito ime mora postati našim imenom (Pariz, Francuska, Cezar), da se uzmogne pisati našim pravopisom, a tako je i opet kod Talijana (Parigi, Francija, Cesare). Ali ako na pr. Churchill nije postalo ni našim ni talijanskim imenom, pisat ćemo ga i mi i Talijani jednako kao i Englezi, jednako kao i sav svijet, što piše latinicom. Meni na pr. nimalo nije važno, kako će tko izgovoriti *ć* u *Brozović*, izgovor ne traje ni jedne sekunde, ali ne bih dopustio ni Francuzu, da me ukrasi sa *tch*, ni Englezu sa *ch*, ni Nijemcu sa *tsch*, ni Mađaru sa *cs*, niti da mi se prilijepi rumunjsko *ci* ili tursko *ç*, albansko *q*, poljsko *cz* ili bilo što drugo osim moga *ć*. Nema li tko takva znaka, neka ostavi *c*, pa makar to tko čitao i *k* ili *c* ili Turčin čak *dž*.

4. F. T. priznaje, da Englezi pišu *Priština*, *Žepče* i sl., ali dodaje kao dokaz za transkripciju, da ipak pišu Yugoslavia, Serbia, Croatia i sl. (str. 119.). No to su *njihove riječi*, a ne *naša imena*, a i mi radimo to isto (pišemo Cardiff, Sheffield i sl., ali Engleska, Škotska, Sjeverna Irska i sl.), i želimo i dalje raditi.

5. F. T. piše, kako »poznati« engleski lingvist A. P. Fletcher hvali srpskohrvatski alfabet (koji? imamo dva!) i smatra, da je »srpskohrvatski jezik očito jezik budućnosti« (str. 121./2. Govorilo se naime prije toga o budućem svjetskom jeziku!). Nakon toga F. T. doslovno piše: »Nemamo razloga da taj argumenat ne prihvatimo«(!). Mene zanima samo, dokle ćemo morati u znanstvenim publikacijama ozbiljno pobijati ovakve argumente?

6. F. T. je napisao, da se može »itekako pobijati« moja tvrdnja da je svako pismo ispočetka fonetsko, a poslije da postaje etimološko i da će i naše postati jednom nakon nekoliko stoljeća, kad se izmijeni izgovor (str. 123.). To sam zaista bio napisao pobijajući besmislenu »korienštinu« — etimologije se ne izmišljaju, njih stvaraju stoljeća prirodnim putem. Ali F. T. tu moju tvrdnju ne pobija *nikako*, a kamoli »itekako«. Jedino je uspio iznijeti u zagradama ovu tvrdnju: »grčki pravopis je na primjer i danas isto tako fonetski, kakav je bio i prije 2000 godina« (citirano od riječi do riječi). A da vidom, koliko je to »fonetski«: γ se čita *g*, *j* i *n*, δ i engl. zvučno *th*, μ *m* i π *p*, ali $\mu\pi$ = *b* (!), ι η i υ = *i*, α = *a*, $\omicron$ = *o*,

⁶ Kako za poznatog A. P. Fletchera nikad nisam čuo, išao sam pitati prof. Filipovića, koji je naš najautoritativniji stručnjak za engleski jezik. No kako nije ni on čuo za tog lingvistu, pogledasmo skupa *Webster's Biographical Dictionary* 1951. (po F. T. pisao je Fletcher 1853.). Našli smo slovima ς ϵ d a m n a e s t raznih Fletchera, ali ovoga poznatoga nije bilo.

ali $ov = u$, $ou = i$, $au = e$ i sl.. Osim toga pišu se akcenti i spiritusi, a ne izgovara se ni jedno ni drugo. Zar je to uistinu fonetičan pravopis?

Nakon ovog grčkog argumenta F. T. me poučio u dvome: da smo imali sreću, što su se u doba nacionalnog preporoda radali veliki ljudi u našem narodu (t. j. u našim narodima — radi se o Vuku, Gaju, Miklošiču) i da se danas u doba televizije i sl. jezik ne će mijenjati »onako brzo« kao prije. No svaki je narod rađao u svome preporodu velike ljude, samo što u svakom narodu nije bilo potrebno, da se veliki ljudi bave i jezikom i pravopisom u doba nacionalnog preporoda. A ako je ipak bilo potrebno, onda su veliki ljudi rješavali i ta pitanja, na pr. Atatürk, čije su jezične, pravopisne i alfabetske reforme revolucionarnije od naših. Samo što Turci ipak nisu objesili na tako velika zvona, da čuje čak i poznati Fletcher. I drugo — ne će se jezici razvijati »onako brzo«, istina je, ali će se ipak *razvijati*. A to je sasvim dosta.

Da zaključim. Uvijek su se pravile pogreške u citiranju stranih imena, bilo da se prepisuju u istome pismu, bilo da se transkribiraju iz pisma u pismo. Zato se samim izlaganjem pogrešaka ne može mnogo dokazati. Ali kako je lakše prepisati, normalno je, da u tom slučaju bude i manje pogrešaka. Teško je doduše znati, kako se to sve izgovara, teško, ali ne i mnogo važno. Važnije je, da pogreška bude što manje *u pismu (verba volant, scripta manent!)*, najvažnije je, da iste ljude i iste zemljopisne pojmove svatko na svijetu u istom pismu piše na isti način. Ovi su jednostavni i logični razlozi odlučili kod svih naroda, što pišu latinicom, odlučije i kod naših najbližih slovenskih i zapadnoslavenskih rodaka, a i u nas. A dva su razloga, što pojedinci nisu s time zadovoljni. Jedno je *sujeta* — da se tko ne bi obrukao, pročita li što »krivo« (nije ga briga, što se svi kao narod brukamo, i to trajno, *piše* li se krivo)? Drugo je naša uobraženost *u svoj tobože izuzetan, najbolji i jedini na svijetu fonetski pravopis* (Turci na pr. pišu isto tako fonetski kao i mi, Finci još fonetskije, jer označuju i dužine, stari su Indijci toliko fonetizirali pravopis, da su provodili u pismu i promjene među riječima, kao da mi pišemo *kot kuće!* A da i ne govorimo o mnogim malim ili egzotičnim slabo poznatim narodima). Vrijeme je već, da se i mi jednom konačno oslobodimo *ilirske romantike* i da počnemo i na jezik gledati *dijalektički*, da shvatimo, kako živimo u *socijalističkoj zajednici pet južnoslavenskih i evropskih nacija*, a ne u *Brankovu*

⁷ Gdjekad se pokušava transkripcija opravdati tobožnjim demokratizmom i brigom za široke mase. Ali nema ništa nedemokratskije od skrbništva nad »jadnim narodom«, kojemu treba transkribirati, a za intelektualce rezervirati originalno pisanje. To znači izolirati narod od pravih izvora, izolirati ga od drugih naroda, tvrditi, da se naš svijet ne će snaći zbog svoje nekulture u onome, u čemu se snalaze i Turci i Albanci, koji sigurno ipak imaju više nepismenih i polupismenih nego mi. A mi smo sposobni, sredi li se pravopis logično i zdravo, savladati i latiničko izvorno pisanje i ćirilsku transkripciju, i to ne lošije od bilo kojeg evropskog naroda, bilo kojim on pismom pisao.

kolu. Vuk je bio genijalan čovjek, ali mnogi od nas, čini se, još danas shvaćaju samo tehničku stranu njegova djela i dive se samo njoj. Ne poštuju Vukova djela, nego amaterski oponašaju njegovu tehniku. Rezultati su tužni.

Ipak, mislim, da će se svatko složiti s F. T. u dvome: 1. da onda, kad strane riječi (ne imena) izuzetno pišemo stranim pravopisom (kad riječ još uopće nije poznata ili kad se tumači), treba ih kao strane izdvojiti iz teksta (kosim tiskom, razmakom među slovima, navodnicima, ili u nekim slučajevima zagradama), jer u našem tekstu *riječ* može biti napisana *samo* fonetski, bez izuzetaka, kakvih je bilo u Boranića, i 2. treba već jednom prestati sa stranim nazivima i tekstovima u našem poslovnom životu. Stid me je, da *naša* žena kupuje u *našoj* zemlji *naš* proizvod, a na njemu upute za uporabu odštampane engleski, francuski ili slično tome. I to nije za izvoz, dio teksta je ipak ispisan na kojem od jugoslavenskih jezika. Zar svaka naša žena mora znati engleski ili francuski, kako bi mogla ispravno upotrebiti kakav šampon za kosu? Ili, što da kažemo o ukusu, kulturi, ksenomaniji i »kolonijalnom mentalitetu« naših proizvođača šibica, što nas usrećuju s onako birano internacionalnim natpisima na šarenim etiketama? F. T. je, mislim, pisao svoj članak u dobroj namjeri i u romantičnom oduševljenju, ne možemo doduše prihvatiti njegove nepraktične prijedloge, ali ova dva posljednja mora po mom mišljenju svako iskreno pozdraviti.

JEDNA POTREBNA, ALI NEADEKVATNA RIJEČ U SUVREMENOM KNJIŽEVNOM JEZIKU

Zlatko Vince

I.

Pridjev *ćorav* nije suvremenom gradskom čovjeku nepoznat, ali mu danas već ne zna pravoga značenja i upotrebe, a uzima ga u posebnom obojenju. Tako me je nedavno jedan prijatelj iz Hrvatskog Zagorja uvjeravao, kako *slijep* i *ćorav* znači sasvim isto, tek da se posljednja riječ upotrebljava u pogrđnom značenju. Drugi jedan znanac, koji je sudjelovao u diskusiji o tom pitanju, tvrdio je, kako bi trebalo, da se pridjev *ćorav* upotrebljava i u službenoj, javnoj praksi kao termin za čovjeka, koji je bez jednog oka ili koji ne vidi na jedno oko. Upravo me taj razgovor s tako ekstremnim pogledima na značenje i upotrebu toga pridjeva i potakao, da o tome napišem ovaj članak.

Stručnjacima je poznato, da *ćor* ili *ćorav* (prvobitni je oblik *ćor*, a dodavanjem sufiksa *-av* nastalo je *ćorav*) dolazi od turskoga *kör* ili *kjör*, što znači *slijep*. Kada je ta riječ prodrla u naš jezik, upotrebljavala se u